

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ
إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ
مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

سَلُونِي قَبْلَ أَنْ تَقْضُوا

(تحریر نہج البلاغہ)

جلد دوازدہم

آیت اللہ جوادی آملی

فهرست موضوعات

مقدمه ۱۷

خطبه صد و هشتاد و سوم

درآمد.....	۲۳
گزیده شرح.....	۲۴
معناشناسی واژگان.....	۲۵
حمد و ستایش الهی و بیان صفات خدا.....	۲۶
۱. شناخت خدا بدون دیدن.....	۲۷
۲. آفرینش بدون دشواری.....	۳۱
۳. بنده ساختن صاحبان قدرت به واسطه صفت عزّت.....	۳۲
۴. سروری یافتن بر بزرگان با صفت بخشش.....	۳۳
۵. اسکان انسان در دنیا و فرستادن پیامبران ﷺ.....	۳۵
اهداف بعثت انبیا ﷺ.....	۳۷
۱. معرفی حقیقت دنیا.....	۳۷
۲. ترساندن مردم از ضررهای دنیا.....	۴۰
۳. معرفت بخشی با بهره گیری از مَثَل.....	۴۰
۴. بصیرت بخشی نسبت به عیوب دنیا.....	۴۲
۵. یادآوری دگرگونی های سلامتی و بیماری دنیا.....	۴۳
کیفیت حمد الهی.....	۴۶

- ۴۷ قرارداد خدا برای هر چیزی، اندازه‌ای و برای هر اندازه‌ای، آجلی و برای هر آجلی، کتابی ...
 ۴۸ اجل هر حدّ و اقسام آن
 ۵۱ گزیده شرح
 ۵۲ معنانشناسی واژگان
 ۵۳ ویژگی‌های قرآن
 ۵۳ ۱. آمر و زاجر
 ۵۴ ۲. ناطق و صامت
 ۵۷ ۳. حجت خدا بر خلق
 ۵۸ ۴. پیمان‌گیری برای عمل به قرآن
 ۵۹ ۵. درگرو بودن انسان‌ها نسبت به عمل به قرآن
 ۶۰ ۶. اتمام نور الهی به واسطه قرآن
 ۶۲ ۷. اکمال دین با قرآن و جامعیت آن
 ۶۴ اهمیت و ضرورت تعظیم خدا
 ۶۶ واحد و یکسان بودن حکم خدا
 ۶۸ راز اختلاف فتوای مجتهدان
 ۷۱ التزام به راه و سخنان گذشتگان صالح
 ۷۳ لزوم شکر و ذکر در برابر نعمت‌های الهی
 ۷۶ گزیده شرح
 ۷۷ معنانشناسی واژگان
 ۷۸ جایگاه تقوا
 ۷۹ ۱. تقوا، سفارش الهی
 ۸۰ ۲. نهایت خشنودی خدا
 ۸۱ ۳. خواسته خدا از بندگان
 ۸۳ ادلّه سفارش به تقوا
 ۸۳ ۱. فراگیری حضور و شهود الهی
 ۸۴ ۲. فراگیری قدرت الهی
 ۸۶ ۳. علم الهی
 ۸۷ ۴. ثبت اعمال

آثار تقوا.....	۹۰
۱. رهایی از فتنه ها	۹۰
۲. نجات از تاریکی ها	۹۱
۳. خلود در مواهب مادی و معنوی آخرتی	۹۲
۴. نزول در منزل کرامت	۹۳
ویژگی های بهشت	۹۳
۱. مصنوع الهی بودن آن	۹۴
۲. سایه بهشت، عرش الهی	۹۵
۳. بهجت الهی منشأ نور بهشت	۹۶
۴. فرشتگان، زائران اهل بهشت	۹۷
۵. دوستان اهل بهشت	۹۷
ضرورت یاد مرگ و معادباوری	۹۹
ادله لزوم شتاب و پیشی گرفتن بر مرگ و معاد	۱۰۱
۱. گسسته شدن آرزوها	۱۰۱
۲. فرارسیدن مرگ	۱۰۲
۳. بسته شدن باب توبه	۱۰۲
۴. بهره مندی از دنیا برای آمادگی به آخرت	۱۰۳
۵. مسافری بودن انسان در دنیا	۱۰۵
۶. ضرورت جمع آوری زادوتوشه	۱۰۷
گزیده شرح	۱۱۰
معناشناسی واژگان	۱۱۲
ضعف انسان در برابر مصائب و سختی ها	۱۱۶
لزوم پرهیزگاری سالخوردگان	۱۱۸
ضرورت غنیمت شمردن فرصت بندگی	۱۱۹
راهکارهای غنیمت شمردن فرصت بندگی	۱۲۱
استشهاد حضرت علی علیه السلام به آیات قرآنی	۱۲۲
مقصود از استنصار و استقراض الهی	۱۲۴
همنشینی با همسایگان خدا در بهشت و اوصاف آنان	۱۲۶

- ۱۲۹..... تفضّل بودن بهشت
- ۱۲۹..... استعانت از خدا و توکل بر او
- ۱۳۰..... اشارات
- ۱۳۰..... ۱. فیض حق تعالی در تکوین و تشریع
- ۱۳۲..... ۲. اعجاز قرآن و رهاوردهای حقّ آن
- ۱۳۳..... ۳. رهاوردهای و حیانی پاداش تقوا و کیفر بی تقوایی در آخرت

خطبه صد و هشتاد و چهارم

- ۱۳۵..... درآمد
- ۱۳۵..... گزیده شرح
- ۱۳۶..... معناشناسی واژگان
- ۱۳۷..... فتنه شعار «لا حکم الا لله»
- ۱۴۰..... راهبرد قاطع در خاموش کردن فتنه گران
- ۱۴۲..... رفتار پیشگیرانه در مبارزه با فتنه
- ۱۴۳..... اشاره
- ۱۴۳..... منزلت والای امیرمؤمنان (علیه السلام)

خطبه صد و هشتاد و پنجم

- ۱۴۵..... درآمد
- ۱۴۷..... گزیده شرح
- ۱۴۸..... معناشناسی واژگان
- ۱۴۹..... تنزیه خدا از شائبه تجسیم
- ۱۵۱..... وجود ازلی خدا و نفی تشبیه
- ۱۵۵..... صدق و عدل الهی
- ۱۵۹..... ازلیّت بر قدرت و ابدیّت خدا
- ۱۶۱..... وحدت اطلاقی وجود حق تعالی
- ۱۶۳..... آینه شناخت و تجلّی معرفت

۱۶۷.....	حقیقت کبریایی و عظمت خدا
۱۷۰.....	گزیده شرح
۱۷۰.....	معناشناسی واژگان
۱۷۱.....	رسول صفی و امین رضی
۱۷۳.....	برخی از اهداف بعثت
۱۷۶.....	نمونه‌هایی از موفقیت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم
۱۸۱.....	گزیده شرح
۱۸۳.....	معناشناسی واژگان
۱۸۵.....	نتایج تربیتی خداشناسی
۱۸۷.....	نگاه بصیر به آفریدگان صغیر
۱۸۹.....	کارهای شگفت‌انگیز مورچه
۱۹۲.....	روزی‌رسانی خدا و شگفتی مورچه
۱۹۴.....	جلوه صنع الهی در آفرینش مورچه
۱۹۷.....	گزیده شرح
۱۹۸.....	معناشناسی واژگان
۱۹۹.....	مظاهر خلقت خدا
۲۰۳.....	فرجام انکارکنندگان آیات الهی
۲۰۷.....	گزیده شرح
۲۰۸.....	معناشناسی واژگان
۲۱۱.....	آموزش خداشناسی از ملخ
۲۱۵.....	خضوع هستی در پیشگاه خدا
۲۲۱.....	اشارات
۲۲۱.....	۱. تبیین جامع عقلی و شهودی توحید در نگاه انسان کامل
۲۲۲.....	۲. صلاح و سلوک معنوی و سهم اساسی آن در علم الوراثة
	خطبه صد و هشتاد و ششم
۲۲۵.....	درآمد

- ۲۲۶.....گزیده شرح
 ۲۲۸.....معناشناسی واژگان
 ۲۲۹.....برخی اوصاف تنزیهی (سلبی) و صفات توحیدی خدا
 ۲۲۹.....۱. تنزه خدا از کیفیت
 ۲۳۰.....۲. تنزه خدا از تمثیل و تشبیه
 ۲۳۴.....۳. تنزه خدا از اشاره و توهم
 ۲۳۶.....۴. تنزه خدا از ماهیت و مصنوع بودن
 ۲۳۹.....۵. تنزه خدا از اتکای به غیر
 ۲۴۱.....۶. بی‌نیازی خدا از ابزار و اندیشه
 ۲۴۲.....۷. تنزه خدا از زمان
 ۲۴۴.....۸. بی‌نیازی خدا از اسباب و آلات
 ۲۴۴.....۹. تقدّم ذات الهی بر وجود زمان‌ها و ازلیت وجودی او
 ۲۴۷.....۱۰. تنزیه خدا از حواسّ و شعور حسّی
 ۲۴۸.....۱۱ و ۱۲. تنزیه خدا از ضدّ و قرین
 ۲۵۰.....۱۳. پدیدآورنده تضاد، تقارن، تقریب و تباین
 ۲۵۴.....گزیده شرح
 ۲۵۶.....معناشناسی واژگان
 ۲۵۷.....۱۴. منزه بودن خدا از داشتن حدّ
 ۲۵۹.....۱۵. مبرابودن خدا از شمارش پذیری
 ۲۶۰.....۱۶. تنزیه خدا از معرفی با ابزارها و قالب‌های مادی
 ۲۶۱.....۱۷. تجلّی خدا و امتناع رؤیت او
 ۲۶۲.....۱۸. تنزیه خدا از حرکت و سکون
 ۲۶۶.....۱۹. تنزیه خدا از دگرگونی و زوال پذیری
 ۲۶۷.....۲۰. مبرابودن خدا از زن و فرزند و پدر
 ۲۶۸.....۲۱. تنزیه خدا از ادراک وهمی و حسّی
 ۲۶۹.....۲۲. تنزیه خدا از تبدّل
 ۲۷۰.....۲۳. تنزه از اعضا، اجزاء و عوارض
 ۲۷۱.....گزیده شرح
 ۲۷۳.....معناشناسی واژگان

۲۷۴.....	۲۴. تنزیه خدا از حدّ و نهایت
۲۷۵.....	۲۵. تنزیه خدا از غایت‌مندی
۲۷۷.....	۲۶. تنزیه خدا از مکان
۲۷۸.....	۲۷. تنزیه خدا از درآمیختگی با اشیاء و عزلت وجودی از آن‌ها
۲۸۶.....	۲۸. کمالاتی منزه از ابزار و عوارض مادی
۲۸۹.....	۲۹. رضا و غضب الهی بدون تأثر و انفعال
۲۹۰.....	۳۰. فاعلیت قولی خدا، منزه از ارتعاش هوا و ایجاد امواج صوتی
۲۹۱.....	۳۱. تنزیه ذات الهی از حدوث
۲۹۲.....	۳۲. آفرینش ابداعی و بی‌سابقه خدا
۲۹۳.....	۳۳. آفرینش زمین و استوارداشتن آن
۲۹۷.....	گزیده شرح
۲۹۹.....	معناشناسی واژگان
۳۰۰.....	۳۴. تجلّی سلطه و عظمت پروردگار بر زمین
۳۰۱.....	۳۵. علم و آگاهی بر باطن زمین
۳۰۲.....	۳۶. مسلط‌بودن بر همه چیز با جلال و عزّت
۳۰۴.....	۳۷ - ۴۰. تنزیه خدا از عجز، غلبه، تأخیر و روزی
۳۰۴.....	۴۱. خضوع آفریدگان در پیشگاه آفریدگار
۳۰۶.....	۴۲. امکان‌ناپذیری فرار از حکومت خدا
۳۰۷.....	۴۳. نداشتن همتا و همانند
۳۰۸.....	۴۴. فنای موجودات پس از آفرینش با اشاره او
۳۰۸.....	۴۵. ابداع و افنای شگفت‌انگیز خدا
۳۰۹.....	۴۶. جاودانگی خدا پس از فنای موجودات
۳۱۱.....	۴۷. تنزیه پروردگار از رنج و مشقت
۳۱۲.....	۴۸. تنزیه خدا از نیاز امکانی و اغراض انسانی
۳۱۶.....	اشارات
۳۱۶.....	۱. نامتناهی بالفعل بودن ذات ربوبی و فیض نامحدود حق تعالی
۳۱۷.....	۲. عقل برهانی و تبیین عدم تناهی حق تعالی

خطبه صد و هشتاد و هفتم

- ۳۲۱.....درآمد
 ۳۲۲.....گزیده شرح
 ۳۲۳.....معناشناسی واژگان
 ۳۲۴.....مردان الهی و جایگاه آنان
 ۳۲۵.....پیش‌بینی حوادث ناگوار آینده
 ۳۲۶.....نشانه‌های چهارگانه تحقق امور ناهنجار
 ۳۳۰.....طولانی‌بودن رنج‌ها و دوری‌بودن امید
 ۳۳۳.....گزیده شرح
 ۳۳۴.....معناشناسی واژگان
 ۳۳۵.....راهکارهای نجات از فتنه‌ها
 ۳۳۵.....۱. رهاکردن افسار گناه
 ۳۳۶.....۲. اطاعت از رهبری
 ۳۳۷.....۳. دوری از آتش فتنه
 ۳۳۹.....امیرمؤمنان علیه السلام، چراغ فروزان هدایت
 ۳۴۱.....اهمیت و ضرورت فهم و تدبیر
 ۳۴۲.....اشارات
 ۳۴۲.....۱. ملکوت جهان غیب و ملکوتیان
 ۳۴۴.....۲. نظام امام و امت و مبارزه جاهلیت با آن

خطبه صد و هشتاد و هشتم

- ۳۴۷.....درآمد
 ۳۴۸.....گزیده شرح
 ۳۴۸.....معناشناسی واژگان
 ۳۴۹.....سهم اکسیر تقوا در زندگی انسان
 ۳۵۲.....سپاسگزاری فراوان از نعمت‌های الهی
 ۳۵۴.....نعمت‌های ویژه

۳۵۵.....	ستاریت الهی و مهلت دادن به گنهکاران
۳۵۹.....	گزیده شرح
۳۶۰.....	معناشناسی واژگان
۳۶۱.....	هشدار به غفلت از یاد مرگ
۳۶۳.....	شگفتی از غفلت و طمع نابخردانه
۳۶۵.....	عبرت آموزی از جنازه ها
۳۶۷.....	رهاکردن عمارت آباد و توطّن در خرابه
۳۶۸.....	دل بستن به امور ناپایدار و تخریب امور پایدار
۳۷۰.....	گزیده شرح
۳۷۱.....	معناشناسی واژگان
۳۷۱.....	عمران و آباد ساختن منزل آخرت
۳۷۳.....	کوشش برای اتمام نعمت
۳۷۶.....	سرعت گذر زمان و عمر
۳۷۸.....	اشاره
۳۷۸.....	چند نکته درباره ملکوت

خطبه صد و هشتاد و نهم

۳۸۱.....	درآمد
۳۸۲.....	گزیده شرح
۳۸۳.....	معناشناسی واژگان
۳۸۵.....	گونه های ایمان
۳۸۸.....	لزوم و استمرار هجرت
۳۸۹.....	گونه های هجرت
۳۹۲.....	حقیقت استضعاف و معرفی مستضعفان فکری
۳۹۴.....	دشواری تحمّل فهم امور و علوم ویژه معصومان علیهم السلام
۳۹۵.....	علم فراگیر امیرمؤمنان علیه السلام
۳۹۹.....	اشارات

۱. فضایل امیرمؤمنان علیه السلام به ویژه پیش بینی او از حوادث آینده ۳۹۹
۲. فطرت توحیدی و شکوفایی آن به وسیله رهبران الهی ۴۰۰

خطبه صد و نودم

- ۴۰۳..... درامد
- ۴۰۴..... گزیده شرح
- ۴۰۵..... معنانشناسی واژگان
- ۴۰۵..... حمد و شکر نعمت های الهی
- ۴۰۶..... ضرورت استعانت از خدای متعالی در انجام وظایف و حقوق الهی
- ۴۰۷..... شهادت به رسالت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از مهم ترین حقوق الهی
- ۴۰۷..... ایستادگی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در برابر تکذیب کنندگان
- ۴۰۹..... گزیده شرح
- ۴۱۰..... معنانشناسی واژگان
- ۴۱۱..... تقوا، عامل مهم پیروزی و نجات
- ۴۱۳..... نوآوری پیامبران الهی علیهم السلام در مسئله مرگ
- ۴۱۴..... لزوم آمادگی برای مرگ پیش از فرارسیدنش
- ۴۱۵..... حوادث هولناک عالم قبر
- ۴۱۷..... گزیده شرح
- ۴۱۸..... معنانشناسی واژگان
- ۴۲۰..... پیوند اهل دنیا با قیامت
- ۴۲۱..... نزدیکی اَشراط الساعه و علائم قیامت
- ۴۲۵..... جهان لرزه قیامت و خروج انسان از دنیای ناپایدار
- ۴۲۷..... فشار و تنگنایی قیامت
- ۴۲۸..... اوصاف خوفناک جهنم
- ۴۳۱..... گزیده شرح
- ۴۳۲..... معنانشناسی واژگان
- ۴۳۲..... ورود بهشتیان به بهشت همراه تکریم فرشتگان
- ۴۳۴..... ویژگی های بهشتیان در دنیا

۴۳۶.....	گزیده شرح.....
۴۳۷.....	معناشناسی واژگان.....
۴۳۷.....	تقوا و عمل صالح؛ ملاک رستگاری.....
۴۳۸.....	انسان در گرو اعمال.....
۴۴۰.....	مرگ، پایان فرصت عمل در دنیا.....
۴۴۱.....	رهنمودهای سیاسی - نظامی.....
۴۴۲.....	مقام شهادت برای پیروان راستین اهل بیت (علیهم السلام).....
۴۴۳.....	اشارات.....
۴۴۳.....	۱. تحقیق و تحقق دو شرط اجلال و تکریم محقق.....
۴۴۵.....	۲. حقیقت مرگ و لزوم تداوم یاد آن.....
خطبه صد و نود و یکم	
۴۴۷.....	درآمد.....
۴۴۸.....	گزیده شرح.....
۴۴۸.....	معناشناسی واژگان.....
۴۴۹.....	ستایش فراگیر خدا.....
۴۵۳.....	غلبه سربازان خدا و والابودن عظمت او.....
۴۵۵.....	ستایش بر نعمت‌های پیاپی خدا و بیان ویژگی‌های آن‌ها.....
۴۵۶.....	ویژگی‌های آفرینش الهی.....
۴۶۰.....	گزیده شرح.....
۴۶۱.....	معناشناسی واژگان.....
۴۶۲.....	بعثت رسول خدا (صلی الله علیه و آله) برای مردم گمراه و متحیر.....
۴۶۵.....	سفارش به تقوا و بیان جایگاه و کارکردهای آن.....
۴۶۵.....	۱. تقوا، حق خدا بر بندگان و واجب‌کننده حق بندگان بر خدا.....
۴۶۷.....	۲. استعانت بر تقوا و با تقوا.....
۴۷۰.....	۳ و ۴. سپردن تقوا در دنیا و راه به سوی بهشت بودن آن در آخرت.....
۴۷۱.....	۵. آشکاربودن راه تقوا.....
۴۷۱.....	۶. بهره‌وری سالک کوی تقوا.....

۴۷۲.....	۷. حفاظت تقوا توسط امانتدارش
۴۷۳.....	عرضه شدن تقوا به همگان
۴۷۵.....	اندک بودن متقیان
۴۷۷.....	رفتارهای شایسته در مواجهه با تقوا
۴۸۳.....	گزیده شرح
۴۸۴.....	معناشناسی واژگان
۴۸۷.....	سفارش‌هایی درباره نگاه به دنیا و رفتار با آن
۴۹۴.....	ویژگی‌های دنیا
۴۹۹.....	پیامدهای دل‌بستن به دنیا
۵۰۳.....	اشارات
۵۰۳.....	۱. حکمت جامعیت قرآن کریم و تجلی آن در نهج البلاغه
۵۰۵.....	۲. سفارش امیرمؤمنان به شهادت و اقتدار در امور اجتماعی، سیاسی و نظامی

فهرست‌ها

۵۰۹.....	فهرست آیات
۵۲۷.....	فهرست روایات
۵۳۶.....	فهرست اشعار
۵۳۷.....	فهرست اعلام
۵۴۳.....	فهرست کتب
۵۵۰.....	فهرست منابع